

особистісної сфери, зниження коригуючої та регулюючої функції інтелекту, можлива емоційна нестабільність, неврівноваженість або виразна бідність емоційного репертуару дитини (А. Є. Відренко, Т. П. Вісковатова, Т. А. Власова, Т. Д. Ілляшенко, К. С. Лебединська, В. І. Лубовський, І. Ф. Маяковська, М. С. Певзнер, М. В. Рождественська, Т. В. Сак, Н. М. Стадненко). Тому вивчення особистості такої дитини має свої особливості: виявлення особливостей базових типологічних рис індивіда; вивчення темпераменту, показників розвитку (моторного, емоційного, пізнавального, соціального, навички та уміння); наукове спостереження за дитиною; вивчення середовища, у якому розвивається і виховується дитина та у розкритті особливостей стилю батьківського виховання як комплексної категорії (усвідомлення потреб, можливостей, обмежень дитини; ставлення до неї; прогнозування майбутнього; поведінкові зразки у спілкуванні з дитиною); вивчення впливу корекційного середовища (режим дня, корекційні заняття, стиль спілкування педагогів з вихованцями).

Доречно врахувати категорії фізичного і психічного здоров'я, які визначають часто чинять негативний вплив на загальний психологічний стан (емоційна, пізнавальна та сфера діяльності/поведінки) дитини з вадами розумового розвитку і детермінують появу дезадаптації.

Література:

1. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. - Л.: Наука, 1988. – 270 с.
2. Психологическая адаптация и психологическое здоровье человека в осложнённых условиях жизненной среды. — М., Академия естествознания, 2011.
3. Сеченов И. М. Психология поведения : избранные психологические труды. - М., 1995. - 320 с.
4. Умственно отсталый ребенок / Под редакцией А. Р. Лурия. — М.: АПН РСФСР. — 1973.

УДК:376-056.36-053.4:37.091.33-027.22-021.464:64

Рецензент
Чеботарьова О.В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОМІРНОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Тищенко Л.А

У статті представлено аналіз наукових та практичних досліджень з проблеми формування навичок самообслуговування дошкільників з помірною розумовою відсталістю.

Ключові слова: дошкільники з розумовою відсталістю, помірна розумова відсталість, навички самообслуговування, трудове виховання.

К проблеме формирования навыков самообслуживания в дошкольников с умеренной умственной отсталостью

В статье представлен анализ научных и практических исследований по проблеме формирования навыков самообслуживания дошкольников с умеренной умственной отсталостью.

Ключевые слова: дошкольники с умственной отсталостью, умеренная умственная отсталость, навыки самообслуживания, трудовое воспитание.

Problems of research skills self preschoolers with moderate mental retardation.

The article reveals analysis of scientific and practical research skills self preschoolers with moderate mental retardation.

Keywords: preschoolers with mental retardation, mild mental retardation, skills, self-employment training.

На сучасному етапі реформування та розвитку сучасної системи спеціальної освіти і державної допомоги дітям з особливими потребами приділяється значна увага, з одного боку, ранньому виявленню та комплексній допомозі дітям з порушеннями в розвитку, з другого боку, – питанням пошуку нових організаційних форм і змісту педагогічної роботи з дітьми, які раніше не отримували ранню корекційну допомогу. Саме до такої категорії належать діти з помірною розумовою відсталістю.

Виходячи із сучасних тенденцій спеціальної освіти, відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження порядку комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу» №240/165 від 27.03.2006 року до дошкільних навчальних закладів (груп) для дітей з розумовою відсталістю зараховуються діти віком від 3 років з діагнозами: легка розумова відсталість, помірна розумова відсталість, органічна деменція різного походження, яка від повідає легкій та помірній розумовій відсталості.

У спеціальній педагогіці представлено дослідження, присвячені психологічним і педагогічним аспектам виховання і навчання дітей з помірною розумовою відсталістю: розвитку сприймання, організації предметно-практичної, ігрової діяльності, мовної комунікації, вихованню побутових і трудових навичок (А.І.Долженко, Г.М.Дульнев, А.А.Ереміна, С.Д. Забрамная, Т.Н.Ісаєва, М.І. Кузьмицька, О.Г.Маллер, Г.В.Цикото, О.В. Гаврилов та інші).

Поряд з цим представлено досвід експериментального навчання дітей з помірною розумовою відсталістю, який показує важливість розвитку предметно-практичної діяльності як передумови розвитку практичного інтелекту (Г.В. Цикото) та організації підготовки осіб з помірною розумовою відсталістю до праці, орієнтації на оволодіння професією (Я.Г. Юділевіч).

Одним із важливих напрямків спеціальної освіти вважається трудове виховання дошкільників з розумовою відсталістю, яке спрямоване на отримання первинних трудових знань, умінь та навичок, максимальний розвиток особистості, формування необхідних якостей самостійної поведінки в соціумі, забезпечення подолання прогалин психофізичного розвитку дитини. У процесі трудового виховання у дошкільників здійснюється формування важливих особистісних якостей, які в подальшому забезпечать успішне опанування програми з трудового навчання у допоміжній школі та подальшу соціально-трудова адаптацію.

Формування навичок самообслуговування є першою суттєвою ланкою у трудовому вихованні особистості. У корекційній педагогіці самообслуговування розглядається як одне із важливих завдань виховання і навчання дошкільника з розумовою відсталістю, оскільки опанування життєво необхідних умінь та навичок сприяє проявам самостійності та успішній соціальній адаптації дитини (О.П. Гаврилушкіна, Н.Д. Соколова, О.А. Стребелева, К.М. Турчинська, В.А. Шинкаренко, Г.М. Мерсіянова, О.П. Хохліна).

Слід зазначити, що низка наукових праць присвячена проблемам навчання самообслуговування дошкільників з розумовою відсталістю, яке розглядається у контексті трудового виховання (С.І. Давидова, О.К. Гульянц, Л.В. Каліннікова, Н.Г. Морозова, Н.Д. Соколова, О.П. Гаврилушкіна, О.В. Чеботарьова та ін). Авторами підкреслюється важливість формування практичних дій з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, вибору ефективних прийомів і методів активізації інтересу до означеного виду трудової діяльності, забезпечення корекційної спрямованості даного виду діяльності у дітей з порушенням розумового розвитку.

Проблема навчання дошкільників з помірною розумовою відсталістю в закладах освіти висвітлена недостатньо. Незначну кількість праць присвячено навчанню дітей з помірною розумовою відсталістю в допоміжній школі (Л.М. Шипіцина, А.А. Хилько, В.Н. Асікрітов, А.Р. Маллер, Т.Д. Зінкевич, Л.А. Нісневіч, Г.М. Мерсіянова, О.В.Гаврилов).

Аналіз «Програми виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку», зокрема розділу трудове виховання показав, що вона зорієнтована на дітей з легкою розумовою відсталістю. Навчання розраховане на 4-річний термін для дітей віком від 3-4 до 7-8 років. Заняття з трудового виховання проводяться у таких напрямках: праця з самообслуговування, господарсько-побутова, праця в природі, ручна.

У перші два роки навчання особлива увага приділяється формуванню культурно - гігієнічних навичок та навчанню самообслуговування. На 3-4 році навчання все більше значення набуває господарсько-побутова, праця в природі та ручна праця.

Передбачене навчальним планом трудове виховання здійснюється вихователем на фронтальних заняттях, а також у процесі виконання режиму дня, під час прогулянок та індивідуальних занять. Заняття з праці в групах першого та другого років навчання проводяться 1 раз на тиждень (організація самообслуговування, виховання культурно-гігієнічних навичок).

На 3 - 4 році навчання у зв'язку з ускладненням та розширенням форм праці кількість занять зростає до 2-х на тиждень (ручна праця - щотижня, господарсько-побутова та праця в природі – чергуються).

На сьогоднішній день розроблено комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно - спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах (програма з трудового виховання, методичні рекомендації, дидактичні матеріали) О.В.Чеботарьовою, у якому представлено зміст, основні методичні підходи та дидактичні матеріали щодо трудового виховання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю. Зазначені орієнтовні показники розвитку та корекційна складова розрахована на дітей з легкою розумовою відсталістю. Для дітей з помірною розумовою відсталістю зміст програми добирається індивідуально, залежно від психофізичних можливостей дитини.

Аналіз педагогічного досвіду засвідчує, що дошкільники з помірною розумовою відсталістю, як правило, беспорядні в самообслуговуванні (не вміють одягатися, роздягатися, користуватися туалетом, мити руки, вмиватися, їсти тощо), не виконують трудові доручення, у них несформовані передумови елементарної трудової діяльності. Вказані прогалини розвитку пояснюються відсутністю ранньої корекційно-педагогічної допомоги фахівців, надмірною опікою дитини у сім'ї, недосконалою організацією трудового виховання у спеціальних дошкільних закладах.

У дослідженнях Н. Д. Соколової, О.П. Гаврилушкіної, Л.П. Носкової, О.А. Стребелевої акцентується увага на важливості спеціально організованої обопільної роботи усіх фахівців спеціального закладу (педагога-вихователя, дефектолога, психолога, логопеда) та батьків з метою ефективного навчання дітей навичок самообслуговування, максимального урахування індивідуальних особливостей кожної дитини.

Особливість формування навичок самообслуговування полягає в тому, що воно здійснюється шляхом поетапного формування окремих дій, у визначеній послідовності, у процесі довготривалого і систематичного

застосування спеціальних вправ (О.П. Гаврилушкіна, Н.Д. Соколова, В.А. Шинкаренко, Г.М. Мерсіянова, О.В. Моржина).

Слід зазначити, що незважаючи на елементарний характер навичок самообслуговування, опанування ними вимагає від дитини з помірною розумовою відсталістю включення значних інтелектуальних та фізичних зусиль. Однак, опанування такими вміннями та навичками є необхідною умовою для подальшого психофізичного розвитку дошкільника, опанування ним більш складними діями.

Упродовж усього навчання в спеціальних дошкільних закладах дітей привчають самостійно мити обличчя та руки перед їдою, після забруднення, користуватись індивідуальним рушником для витирання обличчя та рук, правильно насухо витиратись, вішати рушник на місце; користуватись індивідуальним гребінцем та носовою хустинкою; охайно і своєчасно здійснювати свій туалет; правильно поводити себе за столом, самостійно й охайно їсти різноманітну їжу, одягатись і роздягатись в певній послідовності, охайно складати свої речі; застібати гудзики, зав'язувати шнурки.

Вивчення досвіду роботи спеціальних дошкільних закладів міст Києва, Сум, Макіївки, Білої Церкви засвідчує несформованість навичок самообслуговування у більшості дітей на початковому етапі навчання.

У ряді випадків під час виконання навичок самообслуговування у дітей з помірною розумовою відсталістю навіть немає розуміння послідовності і логіки всіх дій, що входять в навичку. Наприклад, при митті рук діти беруть сухе мило і, не намочивши його, кладуть його на місце, а потім відкривають кран.

Прийом їжі теж викликає у дітей значні труднощі, наприклад, діти тримають ложку, затиснувши в кулак, набирають непомірну кількість їжі і більшу її частину розливають, не донісши до рота, а потім відмовляються виконувати даний процес, потребуючи годування дорослим.

Навички складання одягу, застібання гудзиків, зав'язування шнурків на черевиках є дуже складними для опанування. Рухи дітей невпевнені, нечіткі,

часто уповільнені або, навпаки, безладно метушливі, недостатньо цілеспрямовані, сильно виражена неузгодженість рухів обох рук, тому засвоєння та виконання даних навичок дітям дається лише з допомогою дорослого на останніх роках навчання у спеціальних дошкільних закладах.

Отже, теоретичний аналіз та аналіз стану практики навчання та виховання дітей з помірно розумовою відсталістю у спеціальних дошкільних закладах свідчить про необхідність науково-методичного забезпечення процесу формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірно розумовою відсталістю. Спеціальна корекційна методика та корекційна програма забезпечать формування передумов елементарної трудової діяльності у дітей з помірно розумовою відсталістю та сприятимуть розвитку їх життєвої компетентності, підготовці до трудового навчання в спеціальній школі.

Література:

1. Гаврилушкина О.П., Соколова Н.Д. Воспитание и обучение умственно отсталых дошкольников. Книга для воспитателя. – М.: Просвещение, 1985. – 72с.
2. Закрепина А.В Трудный ребенок: пути к сотрудничеству : методическое пособие / А. В. Закрепина. – 2-е изд., перераб. – М. : Дрофа, 2008. – 63с.
3. Катаева А.А., Стребелева Е.А. Дошкольная олигофренопедагогика: Учеб. для студентов высших учебных заведений. – Гуманитар, изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 208 с.
4. Обучение детей с выраженным недоразвитием интеллекта : программно-методические материалы / под ред. И.М. Бгажноковой. –М. : Гуманитар, изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 181 с.
5. Наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження порядку комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу» №240/165 від 27.03.2006 року.
6. Чеботарьова О.В. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно - спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах (програма з трудового виховання ,методичні рекомендації, дидактичні матеріали)/ – К.:2012.-112с.

УДК: 376-056.263:37.015.31:17

Рецензент
Кульбіда С. В.,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ НЕЧУЮЧИХ

УЧНІВ

Ткаченко К. О.